

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ

УДК 630*62

А. І. КАРПУК

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто основні тенденції заготівлі деревини та зміни площ рубок лісу. Виявлено основні економіко-екологічні проблеми розвитку лісогосподарського комплексу.

The article considers the main trends of timber procurement and change of cutting areas of forest. It is revealed the basic economical and ecological problems of forestry growth

Ключові слова: лісове господарство, лісокористування, лісовий фонд, ліквідна деревина, відтворення лісу.

В 21 столітті значення лісових ресурсів важко переоцінити. З кожним роком роль лісів як екосистеми зростає внаслідок посилення техногенного впливу вітчизняної промисловості на довкілля. Сьогодні в регіонах, де ліс виступає сировинною базою лісогосподарського комплексу, місцем зайнятості місцевого населення і джерелом поповнення бюджетів різних рівнів, важливого значення набуває проведення всебічного аналізу лісокористування в Україні і вироблення на цій основі стратегії соціально-економічного розвитку використання лісосировинного потенціалу задля підвищення благополуччя місцевого населення та забезпечення еколого-економічної рівноваги території.

Значний науковий внесок в цьому напрямку належить А. Бобку, В. Бондару, О. Голубу, Б. Данилишину, Б. Коліснику, Я. Ковалю, Є. Мішеніну, С. Самоплавському, І. Синякевичу, А. Дейнеці, І. Лицуру, О. Фурдичку та іншим.

Метою статті є дослідження основних тенденцій заготівлі деревини та зміни площ рубок лісу, виявлення економіко-екологічних проблем розвитку лісогосподарського комплексу.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Загальна площа земель лісового фонду України становить близько 10,8 млн га, з яких хвойні ліси (переважаюча порода – сосна та ялина) займають 42,2 %, твердолистяні (дуб, бук) – 43,2% та м'яколистяні (береза, осика) – 13,6 %. За віковими групами лісові насадження становлять молодняки – 32 %, середньовікові – 44 %, пристигаючі – 13 %, стиглі – 11 %. Лісовою рослинністю вкрито 9,5 млн га, або 15,7 % території України, а середня площа лісу на одну людину – 0,2 га. За показником лісистості території Україна належить до малолісних країн Європи.

Найбільша площа земель державного лісового фонду відведена під лісогосподарську діяльність підприємствам Державного агентства лісових ресурсів (68 %). Решта лісозаготівельних організацій – це підприємства державної та комунальної форми власності, у користування яким надано лісовий фонд.

Відтворення лісів – одне з основних завдань лісогосподарської діяльності, що проводиться для досягнення оптимальної лісистості, підвищення водоохоронних, ґрунтозахисних, санітарно-гігієнічних, інших корисних властивостей, поліпшення якісного складу лісів. Протягом 2010 р. відтворення лісів проведено на 80,2 тис. га земель лісового фонду, що більше, ніж у два рази ніж у 1990 р., з них 64,9 тис. га – посадка і посів лісу, 15,3 тис. га – природне поновлення (рис. 1).

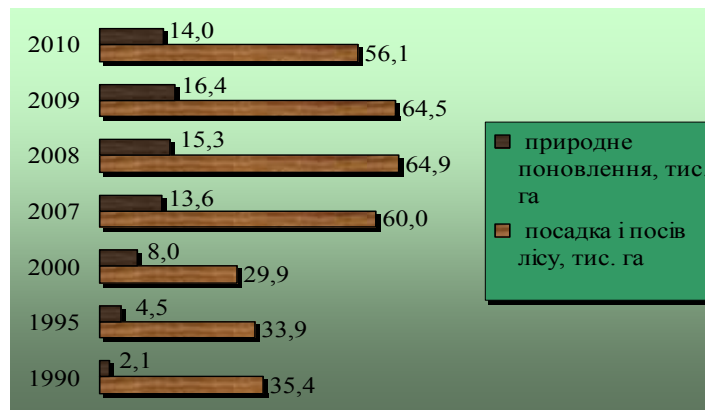

Рис. 1. Динаміка відтворення лісу у лісовому фонді, тис. га. (побудовано за даними Держкомстату)

Обсяги лісовідновлення в 2010 р., як і в попередні роки, визначалися переважно розмірами розрахункової лісосіки. Відновлення лісу у 2010 році проведено на площі 70,1 тис. га, в тому числі шляхом створення лісових культур – 56,1 та природного відновлення – 14,0 тис. га. Переведено у вкриті лісовою рослинністю землі 40,0 тис. га лісових культур та 14,7 тис. га – ділянок з їх природним поновленням.

Останнім часом помітні активні дії центральної влади щодо відтворення лісів в Україні. Так, щороку під патронатом Державного агентства лісових ресурсів проводиться акція «Майбутнє лісу у твоїх руках» до якої залучаються працівники лісової галузі, громадські організації, навчальні заклади.

Загалом потрібно відмітити, що запас деревини у лісах України за останні п'ятдесят років збільшився майже в 2,5 рази і досяг рівня 1,8 млрд м³. Середній щорічний приріст у лісах Держагенства лісових ресурсів України становить близько 4,0 м³ на 1 га і коливається від 5,0 м³ у Карпатах до 2,5 м³ у зоні Степу. В перспективі Україна має значні можливості для інтенсифікації лісокористування.

Протягом 1990–2010 рр. площа заповідних територій України збільшилась в 3,2 рази – з 407 тис. га до 1310,5 тис. га. Частка заповідних територій у лісовому фонді України в 2010 р. становила 12 % і наявна тенденція до її зростання.

Вартість продукції та послуг лісового господарства в загальному виробництві товарів і послуг України становить незначну частину (0,4 %). Розвиток галузі протягом 2006–2010 рр. можна охарактеризувати як зростаючу динаміку з деяким уповільненням, пов'язаним із світовою фінансовою та економічною кризою, яка охопила практично всі ринки збуту вітчизняної лісопродукції в 2008–2009 рр. Протягом 2006–2010 рр. реалізація продукції, робіт і послуг лісового господарства збільшилась в 1,6 рази – з 2,5 у 2006 р. до 4,1 млрд грн у 2010 р. і в середньому становила 3,2 млрд грн (рис. 2). Заготівля деревини відзначалася нестабільною тенденцією: протягом 2006–2007 рр. спостерігалася зростаюча динаміка, з 2007 по 2009 р. – динаміка зменшення заготівлі деревини, з найменшим рівнем в 2009 р. (15 877 тис. м³). Період 2009–2010 рр. ознаменувався зростанням обсягів заготівлі деревини, що пов'язано з поступовим відновленням споживчого попиту на внутрішньому і зовнішньому ринках (див. рис. 2).

На інтенсивність розвитку лісового господарства впливає ряд факторів: природний (часовий лаг вирощування лісу); інноваційний (рівень розвитку технологій переробки деревини), людський фактор (специфічні умови життя і розвитку сільського населення – основного постачальника трудових ресурсів для лісового господарства), інфраструктурний (рівень розвитку лісових доріг і облаштування лісових ділянок для проведення рубок), споживчий та інвестиційний попит на вітчизняну лісопродукцію.

Лісозаготівельне виробництво належить до провідних галузей лісового господарства, основними виробничими процесами якого є рубання лісу, обрубання сучків, трелювання, первинна обробка круглого лісу, сортування, маркування і штабелювання сортиментів, вантажно-розвантажувальні роботи, вивозка деревини до нижніх складів, залізниць або місць споживання, а також переробка лісосічних відходів та низькоякісної деревини [7].

Соціально-економічний розвиток регіонів безпосередньо пов'язаний із заготівлею і переробкою деревини, особливо в сільській місцевості, де ліси та лісогосподарські підприємства є основою зайнятості. В 2010 р. в лісах України було заготовлено 16,1 млн ліквідної деревини, в тому числі 7,2 млн м³ від рубок головного користування, 8,9 млн м³ від рубок пов'язаних із веденням лісового господарства.

В сукупному обсягу заготовленої ліквідної деревини в 2010 р. лісоматеріали круглі становили 7 536,0 тис. куб. м (49 %), дров'яна деревина для технологічних потреб – 3944,4 тис. куб. м (26 %), дрова для опалення – 4102,3 тис. куб. м (25%).

Рис. 2. Динаміка виробництва продукції, робіт та послуг лісового господарства України (побудовано за даними Держкомстату. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua)

Площа рубань протягом 2006–2009 рр. поступово зменшувалась з 468 до 358 тис. га в основному за рахунок зменшення площі рубок від користування, пов'язаного з веденням лісового господарства, інших рубок. Площі рубок головного користування за цей період були відносно стабільними і коливалися в межах 27–29 тис. га (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка заготівлі деревини та площі рубок лісу за 2006–2010 рр.

	2006	2007	2008	2009	2010
Заготівля ліквідної деревини, тис. м ³	15 849	16 884	15 724	14 221	16 146
<i>у тому числі:</i>					
від рубок головного користування	6 828	7 075	6 997	6 704	7 239
від рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства, інших рубок та очистки від захаращеності	9 021	9 809	8 727	7 517	8 907
Площа рубок, тис. га	468	476	425	358	402
<i>у тому числі:</i>					
головного користування	28	29	28	27	29
користування пов'язаних з веденням лісового господарства, інших рубок та очистки	440	447	397	331	371

Джерело: дані Державного комітету статистики України

Сортиментна структура заготівлі круглого лісу розподілилась таким чином: найбільшу частку займав пиловник – 32,6 %, дрова паливні і технічна сировина відповідно 22,4 та 32,6 %, інша деревина становила близько 20 %.

У розрізі регіонів України помітна надто нерівномірна заготівля ліквідної деревини. З усієї сукупності виділяється Житомирська область, де даний показник у 2010 р. склав 2444,1 тис. м³. Для порівняння обсяг заготівлі ліквідної деревини в інших заліснених регіонах становив відповідно: у Чернігівській – 1237,9 тис. м³, Рівненській – 1409,5 тис. м³, Київській – 1274,7 тис. м³, Львівській – 1106,8 тис. м³, Закарпатській – 1003,7 тис. м³ (рис. 2). Причиною такого результату стало те, що породно-вікова структура лісового фонду Житомирської області є найбільш оптимальною: частка стиглих деревостанів є доволі високою, що позначається на обсягах рубок та заготівель ліквідної деревини. Цей фактор також позитивно впливає і на інвестиційну привабливість деревообробної галузі в регіоні.

Дещо по-іншому склалася ситуація у регіональному розрізі лісовідновлення. Найбільша площа лісовідновлення у 2010 році мала місце знову ж таки в Житомирській області (6,4 тис. га). Інтенсивне лісокористування в цьому регіоні вимагає адекватного лісовідновлення для підтримання ефективного лісокористування в майбутньому.

Значними є площі лісовідновлення у Рівненській (5,2 тис. га), Волинській (4,0 тис. га) та Луганській (6,2 тис. га) областях. Якщо у перших двох регіонах – це закономірний процес з огляду на площі рубок, які в них мають місце, то для Луганської області – це прояв ефективної регіональної лісової політики, яка покликана активізувати процеси агролісомеліорації та розширення площ захисних лісів [5].

В цілому лісове господарство України розвивається повільно, переважно методом спроб і помилок [2]. Основними причинами гальмування розвитку галузі є:

- фізична і моральна зношеність лісозаготівельного і деревообробного обладнання;
- не розвинутий внутрішній ринок лісопродукції, що обумовлено низьким споживчим попитом, низьким рівнем доходів населення, низькою інвестиційною привабливістю галузі;
- дублювання функцій управління в лісовому господарстві, що обумовлено дуалістичним характером регулювання лісових відносин;
- недосконалий механізм стягування плати за користування лісовими ресурсами, який не відбиває фактичної вартості лісових ресурсів на корені;
- непрозорість зовнішньоекономічної діяльності в частині продажу лісо- і пиломатеріалів закордонним торговельним партнерам;
- нераціональне використання відходів деревини;
- накопичення значних обсягів нерелізованої деревини на нижніх складах.

На ліси впливають біотичні, абіотичні, антропогенні фактори, під дією яких зменшується приріст, відбувається часткова або повна втрата крони, всихання окремих дерев і насаджень. Протягом 2010 р. структура всихання лісових насаджень розподілилась таким чином: пошкодження від шкідливих комах – 6,2 %, хвороб лісу – 27%, впливу несприятливих погодних умов – 48,5 %, лісових пожеж – 15 % та інших причин – 3,3 %.

Однією з найскладніших залишається проблема охорони лісів від пожеж. Значне підвищення

пожежної небезпеки в лісах зумовлюється як природними факторами (блискавка, тривалий період сухої погоди, низька відносна вологість повітря, високий температурний фон), так і внаслідок необережного поводження з вогнем населення. Особливо пожеже небезпечний період був в 2007 році, коли виникло 25 великих пожеж площею понад 25 га кожний, а великою лісовою пожежею в Херсонській області було знищено близько 5–8 тис. га лісів.

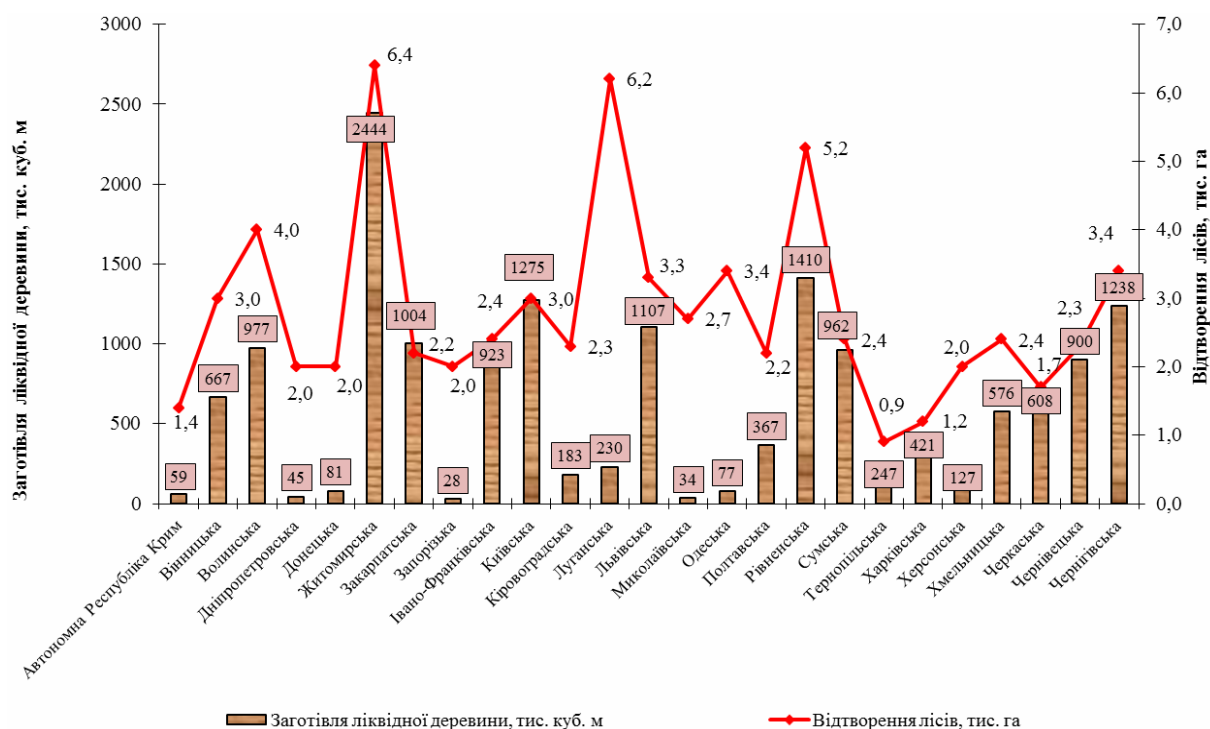

Рис. 3. Заготівля ліквідної деревини та відтворення лісів за регіонами України в 2010 році (побудовано за даними Держкомстату. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua)

Завдяки вжитим заходам та сприятливим в окремі місяці погодним умовам, площа лісу, пройдена пожежами, в цілому по країні в 2010 р., порівняно з минулим роком, зменшилась на 41,9 % і склала 3668 га, а заподіяні ними збитки – 26,7 млн грн. Під час пожеж згоріло та пошкоджено 343,8 тис. м³ лісу на пні та заготовленої лісової продукції – 0,7 тис. м³.

Узагальнюючи проведене дослідження потрібно відмітити, що лісове господарство України поступово розвивається. В цілому залишаються в силі забезпечення стимулювання екологічного лісокористування, а в переробних галузях лісового сектора – забезпечення відповідності вітчизняних товарів країн світовим зразкам, розвиток переробних потужностей в найбільш багатих лісовими ресурсами регіонах та усунення регіональних диспропорцій, а також вирішення соціальних проблем у лісовому господарстві. Останнє означає, що лісоуправління має бути організовано таким чином, щоб не погіршувалися умови життя людей, взаємовідносини між місцевими мешканцями, адміністрацією і бізнесом; не виснажувались лісові ресурси і не знижувалась зайнятість населення. В українських умовах ситуація ускладнюється наявністю серйозних проблем в середині самої галузі – скороченням чисельності працюючих, низьким рівнем заробітної платні тощо. Тому необхідність врахування різних соціальних аспектів лісокористування у всьому їх різноманітті – обов'язкова складова організації сталого лісоуправління.

Література

1. Бобко А. Проблеми економіки лісівництва в Україні та заходи щодо поліпшення складання державного бюджету і фінансування галузі / А. Бобко // Економіка України. – 2007. – № 11. – С. 69–80.
2. Горбик В.М. Формування лісової політики України: стан та етапи становлення / В.М. Горбик // Економіка та держава. – 2006. – № 11. – С. 73–76.
3. Данилишин Б. Реформування відносин власності на природні ресурси / Б. Данилишин, В. Міщенко // Економіка України. – 2003. – № 9. – С. 34–42.
4. Дейнеко А.М. Екологізація лісокористування як основа сталого розвитку лісового сектора економіки / А.М. Дейнеко // Науковий вісник. – 2005. – Вип. 15.7. – С. 93–100.
5. Колісник Б.І. Еколого-економічні аспекти раціоналізації лісокористування в Україні [Електронний ресурс] / Б.І. Колісник. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua.

6. Лісова політика: теорія і практика у контексті економічних, екологічних та соціальних проблем лісокористування : [моног.] / Синякевич І.М., Соловей І.П., Врублевська О.В. та ін. ; за ред. І.М. Синякевича. – Л. : Піраміда, 2008. – 611с.

7. Проблеми збалансованого лісокористування в системі сталого розвитку / Бондар В.С., Голуб О.А., Лицур І.М. та ін. ; за ред. Я.В. Ковалю. – К. : Науковий світ, 2005. – 212 с.

8. Основы устойчивого лесопользования : [учеб. пособие для вузов] / Карпачевский М.Л., Тепляков В.К., Яницкая Т.О., Ярошенко А.Ю. ; Всемирный фонд дикой природы (WWF). – М., 2009. – 143 с.

Надійшла 17.12.2011; рецензент: д. е. н. Клименок М. М.

УДК 656.13.022

А. О. ПАЛАМАРЧУК, В. М. САДИКОВ

Автомобільно-дорожній інститут «Донецький національний технічний університет», м. Горлівка

АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ ВИДАЧІ ДОЗВОЛІВ НА ВИКОНАННЯ МІЖНАРОДНИХ АВТОМОБІЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ

У статті представлено роботу відділу аналітичного забезпечення Державного підприємства «Служба міжнародних автомобільних перевезень», який займається прийомом та оформленням заявок на отримання дозвільних документів для здійснення міжнародних перевезень. Проведено дослідження процесу безпосереднього опрацювання заявок. Застосовуючи теорію масового обслуговування, проведено аналіз ефективності роботи відділу.

Work of the Department of the analytical providing of the state enterprise «Service of International Road Transportations», which is engaged in a reception and processing of requests on the receipt of allowing documents for realization of the international transportations of cargoes is presented in the article. Research of direct registration of demands process is conducted. Applying the theory of mass service it is carried out the analysis of an overall performance of the Department.

Ключові слова: відділ аналітичного забезпечення, міжнародні перевезення.

Вступ. Сфера транспортного обслуговування є динамічною системою, в якій відбуваються складні взаємодії технологічних процесів переміщення вантажів і пасажирів. Вантажні перевезення автомобільним транспортом є великою сферою послуг народного господарства сучасної України і виступають вирішальним фактором в економічному розвитку країни. Підвищення ефективності роботи автомобільного транспорту в цілому – важлива державна задача сьогодні.

Міжнародні автомобільні перевезення, які здійснюються як українськими, так і іноземними транспортними компаніями, займають вагомe місце в економіці України, а також сприяють залученню країни в загальносвітові процеси глобалізації. Спостерігається стійка тенденція росту обсягу перевезень вантажів автомобільним транспортом через державний кордон України [1].

Виконання міжнародних автомобільних перевезень вантажів та пасажирів неможливе без дозвільних документів на перетин кордону та проїзд автотранспортних засобів по території транзитної країни. Існує процедура видачі дозволів, яка має певні недоліки, що є результатом дії деяких негативних факторів.

Постановка завдання. Взагалі проблеми міжнародних вантажних перевезень автомобільним транспортом досліджують такі науковці, як Яцківський Л.Ю., Зеркалов Д.В., Анікін Б.А., Гордон М.П., Пономарьова Ю.В., Родніков А.І., Смахов А.А. Поряд з цим питанням дослідження процесу видачі дозволів на міжнародні автомобільні перевезення в сучасних умовах господарювання цікавляться такі практики, як Костюченко Л.М., Наапетян М.Р., Кунда Н.Т., Пунь В.П. та інші вчені.

Метою даної статті є дослідження процесу видачі дозвільних документів; розробка схеми розрахунку параметрів системи видачі дефіцитних дозволів на здійснення міжнародних автомобільних перевезень, а також аналіз впливу цих параметрів на ефективність процесу видачі дозволів.

Результати дослідження. Дозвіл – це документ, який дає право на використання транспортного засобу для міжнародного автомобільного перевезення вантажу або слідування без вантажу по території іноземної держави.

Контроль за здійсненням міжнародних перевезень пасажирів і вантажів автомобільним транспортом проводить Державне підприємство «Служба міжнародних автомобільних перевезень» (далі – ДП «СМАП») центрального органу виконавчої влади в транспортній галузі в пунктах пропуску через державний кордон України. ДП «СМАП» створено з метою організації контролю за додержанням українськими та іноземними перевізниками транспортного законодавства України та за виконанням міжурядових угод з питань міжнародних автомобільних перевезень, а також для надання всіх видів послуг з оформлення дозвільних документів на міжнародні автомобільні перевезення пасажирів та вантажів [2].

ДП «СМАП» займається оформленням та видачею дозвільних документів трьох видів: одноразових дозволів, іноземних дефіцитних дозволів та багаторазових дозволів ЄКМТ. З січня 2008 року у ДП «СМАП» було реструктуризовано систему видачі іноземних дефіцитних дозволів, результатом чого стало створення нового відділу аналітичного забезпечення (далі – Відділ), який займається прийомом і опрацюванням заявок